

Запотоцький А. П.,
канд. юрид. наук, здобувач наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

В статті розкриті особливості організації і тактики проведення обшуку під час розслідування корисливих злочинів у сфері будівництва, мета обшуку, вимоги та підстави проведення обшуку, планування підготовчого етапу обшуку слідчим, типові місця вчинення корисливих злочинів у сфері будівництва, доцільні об'єкти обшуку, види обшуку, участь спеціалістів, чинники, що впливають на обрання організаційних і тактичних прийомів проведення обшуку.

Ключові слова: сфера будівництва, злочини, обшук, корисливі злочини, матеріальні носії інформації, підроблення, документація, докази.

В статье раскрыты особенности организации и тактики проведения обыска при расследовании корыстных преступлений в сфере строительства, цель обыска, требования и основания проведения обыска, планирование подготовительного этапа обыска следователем, типичные места совершения корыстных преступлений в сфере строительства, возможные целесообразные объекты обыска, виды обыска, участие специалистов, факторы, влияющие на избрание организационных и тактических приемов проведения обыска.

Ключевые слова: сфера строительства, преступления, обыск, корыстные преступления, материальные носители информации, подделка, документация, доказательства.

Постановка проблеми. Розвиток будівництва як однієї з найбільших галузей матеріального виробництва в Україні

щороку активізується, не зважаючи на доволі складну політико-економічну ситуацію в державі, пов'язану з реформуванням і низкою інших дестабілізаційних факторів. Сфера будівництва традиційно пов'язана з великим обігом матеріальних цінностей, закупівлею та збереженням будівельних матеріалів, що є привабливим для вчинення злочинів у процесі виконання будівельних робіт. Сфера обігу в будівництві великої маси матеріальних цінностей викликає зацікавленість для кримінально орієнтованих осіб, які вчиняють корисливі злочини, переважно, розкрадання шляхом шахрайства, привласнення чи розтрати.

Завданням статті є визначення напрямків ефективного проведення організації і тактики обшуку під час розслідування корисливих злочинів у сфері будівництва з метою виявлення документів та інших матеріальних носіїв інформації для можливості фіксації доказів про ознаки вчинення даних злочинів.

Виклад основного матеріалу. Одним із основних завдань обшуку у процесі розслідування злочинів у сфері будівництва є виявлення документів та інших матеріальних носіїв інформації з метою фіксації доказів про ознаки вчинення злочинів (наприклад, матеріальне або інтелектуальне підроблення, а також виявлення порушень у проектно-кошторисній документації, допущених забудовником у процесі будівництва та ін.).

Маючи достатню підставу вважати, що в якомусь приміщенні чи в іншому місці знаходяться знаряддя злочину, предмети і цінності, здобуті злочинним шляхом, а також інші предмети або документи, які можуть мати значення для кримінального провадження, слідчий на підставі ст. 234 КПК України проводить обшук для їх відшукання і вилучення [1].

Вимоги до проведення обшуку відносять до загальних та зазначені в ст. 223 КПК України – це встановлені законом найбільш суттєві правила проведення слідчих (розшукових) дій, дотримання яких покликано забезпечити законність та обґрунтованість їх проведення, досягнення їх мети та вирішення завдань кримінального провадження [1; 2, с. 368]. Слідчі (розшукові) дії проводяться лише після внесення відповідних

відомостей до ЄРДР (ч. 2 ст. 214 КПК України) [1]. Слідчі (розшукові) дії можуть проводитися тільки в межах строків, передбачених ст. 219 КПК України, крім їх проведення за дорученням суду у випадках, передбачених ч.3 ст. 333 КПК України. Будь-які слідчі (розшукові) дії, проведені з порушенням цього правила, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими (ч. 8 ст. 223 КПК України) [1].

Підставами для проведення обшуку є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети (ч. 2. ст. 223 КПК України) [1]. Обшук житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понять незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, зацікавлені в результатах кримінального провадження.

Обшук і вилучення слідів проводити в тих випадках, коли є підстави вважати, що необхідні документи не буде видано добровільно зацікавленими особами, можуть навмисне бути зіпсовані, змінені або знищені, у слідчого мало часу для отримання документів за запитом.

При плануванні підготовчого етапу обшуку слідчий, у першу чергу, повинен:

1) встановити особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;

2) отримати ухвалу слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи (ч. 1 ст. 235 КПК України) [1]. Слідчий за погодженням з прокурором повинен звернутися з клопотанням до слідчого судді. До клопотання мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання (ч. 3 ст. 234 КПК України)[1];

3) визначити точне місце і час його проведення;

4) уточнити прикмети предметів, назва, зміст і зовнішній вигляд документів, з'ясувати можливі місця їх виявлення, а також місця можливого зберігання цінностей, необхідних для забезпечення відшкодування матеріального збитку;

5) намітити коло учасників обшуку (працівники поліції, поняті і фахівці);

б) вирішити, які технічні засоби повинні використовуватися при проведенні відповідного обшуку, і забезпечити їх наявність.

Типовими місцями вчинення корисливих злочинів у сфері будівництва є місця:

1) вчинення дій щодо фальсифікації проектно-кошторисної документації (приміщення організації – підрядника, рідше організації – замовника будівельних робіт);

2) прийому грошових коштів пайовиків та інших категорій клієнтів (якщо це місце не збігається з офісом забудовника);

3) безпосереднього проведення будівельно-монтажних і ремонтних робіт (будівельні майданчики, складські приміщення, об'єкти будівництва або ремонту).

Отже, типовими місцями проведення обшуку та вилучення при розслідуванні цієї категорії злочинів доцільно вважати:

– приміщення замовника/виконавця будівельних/ремонтних робіт: бухгалтерія, юридичний, проектний, кошторисний відділи, архів тощо;

– кабінет керівника організації-забудовника;

– приміщення організації-контрагента;

– приміщення банків та інших кредитних установ;

– приміщення аудиторських організацій;

– місця проживання фізичних осіб-пайовиків та інших інвесторів;

– приміщення державних органів, що видають ліцензії;

– адміністративні, складські, виробничі, господарські та інші приміщення, за місцем проживання підозрюваних;

– приміщення слідчого органу, де здійснюється розслідування по цьому провадженні (при проведенні вилучення у фізичних осіб-пайовиків і інших осіб, що володіють значимою

для розслідування документацією та зацікавлених у наданні її слідчому).

Типовими об'єктами обшуку стосовно досліджуваної категорії проваджень є відомості, що відбивають фактичну сторону виробничої і фінансової діяльності організації, що проводить будівельні роботи з порушенням проектно-кошторисної і звітної документації. Ці відомості «проявляються» у вигляді:

- початкових варіантів документів, що брали участь у цивільно-правових угодах з інвесторами, які в подальшому були редаговані;

- початкових варіантів проектно-кошторисної документації;

- чорнових записів, що відображають реальний облік обсягу та змісту будівельно-монтажних і ремонтних робіт;

- чорнових записів, що відображають розрахунок грошових коштів, які обертаються у кримінальній схемі: витрати, прибуток і (або) «відкати»;

- особистих нотаток та іншої інформації, що свідчить про наявність і характер латентних зв'язків між співучасниками;

- канцелярського приладдя і засобів офісної техніки, що використовувалися при виконанні підроблених документів або документів, що відображають реальну ситуацію у сфері фінансово-господарської діяльності організації, що здійснює будівельні роботи і т. п. [3, с. 210].

Як відомо, у сучасних умовах значну роль у веденні бухгалтерського обліку займає комп'ютерна техніка, оснащена сучасним програмним забезпеченням. Тому значна частина інформації, що має значення для розслідування, розташовується у персональних комп'ютерах осіб, відповідальних за ведення бухгалтерського обліку та звітності, на електронних дисках зберігання інформації. Це викликає необхідність у їх вилученні (ч. 7 ст. 236 КПК України) для дослідження даної інформації, що знаходиться в електронному вигляді [2].

Таким чином, об'єктами обшуку є: документи, що містять необхідні реквізити, виконані в рукописному або друкованому вигляді, особисті записи, комп'ютерна техніка та знімні носії

електронної інформації, що зберігають файли та свідчать про фактичні обставини злочину.

Необхідні документи, що встановлюють факт вчинення злочину, як правило, витребуються під час попередньої перевірки (на попередньому етапі розслідування). Однак зазвичай під час перевірки до слідчого надходять не оригінали, а ксерокопії цих документів. До того ж, можуть надходити ксерокопії підроблених документів. Тому під час вилучення та обшуку бажано отримувати саме оригінали документів.

Мета обшуку полягає у виявленні, фіксації документів і предметів, які можуть мати значення для кримінального провадження.

У необхідних випадках слідчий має право залучати до участі в проведенні обшуку підозрюваного, захисника, представника та інших учасників кримінального провадження. До участі в обшуку також може залучатися **спеціаліст**, тобто особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і надає консультації під час обшуку. При проведенні обшуку з метою вилучення документів, доцільно залучення фахівця в галузі фінансової справи і економіки.

Зазвичай обшук належить до невідкладних слідчих дій, мета якого може бути досягнута тільки з використанням фактору несподіваності. Проведення обшуку з урахуванням фактора раптовості є закономірним діалектичним проявом відображення у свідомості слідчого дій винних за приховування ознак злочину у вигляді приховування або фальсифікації проектно-кошторисної або звітної документації [3, с. 138]. Своєчасне проведення обшуку і виїмки гарантує повноту вилучення необхідних доказів. У зв'язку з цим, завчасно викликати для участі в обшуку володільця житла чи іншого володіння неможливо. Він може бути викликаний, наприклад, телефоном чи за допомогою іншого зручного для слідчого та для нього засобу, передбаченого ч. 1 ст. 135 КПК України, безпосередньо перед початком слідчої (розшукової) дії. Хоча такий механізм пов'язаний із втрачанням певного часу, який особа використовує для прибуття до місця проведення обшуку,

проте дотримуються її права та вимоги ч. 1 ст. 236 КПК України.

Залежно від об'єкта, обшук поділяється на чотири види: обшук приміщень: житла чи іншого володіння особи; службових і виробничих приміщень підприємств, установ, організацій; обшук місцевості тощо; обшук особи (ч. 3 ст. 208 КПК України). При особистому обшуку у підозрюваного можуть бути виявлені гроші, документи, що засвідчують особу злочинця, листування, записи, з яких можна встановити його зв'язки, плани подальшої злочинної діяльності, а також інші документи і предмети, які можуть мати значення при розслідуванні злочинів у сфері будівництва (шахрайства, крадіжки і т. п.) [5, с. 107].

Варто пам'ятати, що зволікання з проведенням особистого обшуку дозволить затриманому знищити або викинути предмети, що викривають його. Підозрювані під час затримання можуть вдаватися до різних хитрощів. Тому потрібно уважно стежити за їх поведінкою, припиняти їх спроби до втечі і спроби позбутися електронних носіїв, документів. У приміщенні правоохоронного органу відразу ж після доставляння необхідно провести особистий обшук зі складанням відповідного протоколу, в якому детально описати вилучені об'єкти, що можуть бути речовими доказами як даної, так і попередньої злочинної діяльності (наприклад, записні книжки, записки, документи, електронні носії інформації, мобільні телефони і т. д.). Якщо ж підозрюваному при затриманні вдалося викинути ті чи інші предмети, документи, то необхідно відразу зробити огляд місця події і зафіксувати вилучення викинутих об'єктів, про що скласти протокол. Доцільно провести обшук і за місцем проживання затриманого.

Найефективнішим слід вважати проведення групових обшуків, тобто одночасне проведення серії обшуків за місцем проживання підозрюваного, на дачах, у підсобних приміщеннях, сховищах і транспортних засобах. Раптовість групового обшуку позбавляє зацікавлених осіб можливості попередити один одного про небезпеку й заховати або знищити предмети. Для проведення цієї тактичної операції створюється необхідна

кількість слідчо-оперативних груп. Координувати діяльність цих груп повинен слідчий.

На обрання організаційних і тактичних прийомів проведення обшуку у провадженнях досліджуваної категорії впливають такі чинники: об'єкти, на яких слід проводити обшук (об'єкти обшуку); предмети та документи, які потрібно вилучати (об'єкти пошуку); послідовність і конкретні терміни проведення кожної слідчої дії. Відповідні дані можуть бути одержані кримінально-процесуальним шляхом і міститися у матеріалах кримінального провадження (у показаннях та інших повідомленнях громадян і посадових осіб, заявах, поясненнях, рапортах), у протоколах слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та ін. Ці дані також можуть бути отримані оперативно-розшуковим шляхом. Важливим є те, що докази, на підставі яких виноситься клопотання про проведення обшуку, повинні відповідати вимогам допустимості (ст. 86–88 КПК України) [1].

Висновок. Отже, для ефективної організації і тактики проведення обшуку під час розслідування корисливих злочинів у сфері будівництва необхідно врахувати наявні підстави, що закріплені в КПК та дотримуватись вимог КПК щодо проведення обшуку, заздалегідь визначати об'єкти обшуку для використання фактору несподіваності. Також важливим є залучення необхідних спеціалістів (з комп'ютерної техніки та фахівців у галузі фінансової справи і економіки) і проведення одночасно групових обшуків, що позбавляє зацікавлених осіб можливості попередити один одного про небезпеку й захвати або знищити предмети, що свідчать про ознаки вчинення злочину.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI.
2. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тація та ін.; за ред. В. Я. Тація та ін. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
3. Задерко С. В. Особенности расследования корыстных преступлений в сфере строительства, связанных с фальсификацией проектно-сметной и отчетной документации : дисс. ... канд. юрид.

наук: 12.00.12 / Задерко Сергей Викторович. – Ростов-на-Дону, 2013. – С. 140.

4. Розин А. Н. Расследование мошенничества в сфере жилищного строительства: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Розин Александр Николаевич. – М., 2009. – 194 с.

5. Макарова Н. Ю. Методика расследования мошенничества, совершенного в сфере малоэтажного строительства : дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Макарова Наталия Юрьевна. – СПб., 2014. – 183 с.

УДК 343.1

Ковальчук С. О.,

канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінальної юстиції
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ЗБИРАННЯ НОВИХ ДОКАЗІВ ЯК СПОСІБ ПЕРЕВІРКИ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Стаття присвячена визначенню змісту збирання нових доказів як способу перевірки речових доказів під час досудового розслідування. Із урахуванням норм КПК України і сформованої на його основі правозастосовної практики досліджуються процесуальні можливості щодо перевірки речових доказів шляхом збирання нових доказів як сторони обвинувачення, так і сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Ключові слова: докази, речові докази, перевірка доказів, кримінальне провадження, досудове розслідування, сторони кримінального провадження.

Статья посвящена определению содержания собирания новых доказательств как способа проверки вещественных доказательств во время досудебного расследования. С учетом